

ДО ПИТАННЯ ПРО ФОРМУВАННЯ НАЦІЇ (за творчим спадком Н.Я.Григорієва)

Термін нація існує багато століть. В Стародавньому Римі богиня народження називалася Нацією. Латинське слово “*natio*” полісемантичне. Ним позначають походження чи народження, рід, плем'я, народ, націю, породу, поганців, чужинців. В науковій літературі існує декілька трактувань “нації”. “Для одних нація – це щось одвічне, біологічне, для других – тільки історичне і соціальне, для третіх – щось містичне, недоступне для пізнання, для четвертих – ірраціональне, що заважає поступальному розвитку людства”¹. В результаті з'явилися різні підходи до визначення нації. Історики трактують її як політичну історію етносів-народів, політологи визначають націю як один із базових суб'єктів політичного життя, етнологи вивчають націю як неполітизовану етнічність. Психологи досліджують ментальність і специфіку психіки націй, а культурологи – особливості культури кожної нації.

Феномен нації залишається в центрі уваги і в сучасній науці і політичній практиці. Однак й досі, як 50 і 100 років назад цей термін трактується неоднозначно. Існує цілий ряд визначень і теорій. В “Словнику американської спадщини англійської мови” нація трактується як “населення визначеної території, яке має спільні звичаї, походження, історію і часто мову”². Автори “Міжнародного видання американської енциклопедії” визначають, що “нація – це велика кількість людей, які вважають себе спільністю. Вони часто мають одну або кілька спільних ознак: мову, культуру, релігію, політичні і інші інститути, історію і віру у спільність долі. Вони звичайно займають суміжну територію”³. Всесвітньо відомий Вебстеровський міжнародний словник англійської мови трактує націю як “спільність людей, яка складається з однієї або кількох національностей, має більш чи менш визначену територію і уряд”⁴.

Можна наводити ще цілий ряд визначень терміна нація, які є в світовій науці. Однак, ми повинні зауважити, що нація динамічний організм, і дане раз і назавжди визначення суперечить законам діалектики. Крім того, по-різному слід трактувати націю в період становлення та в період її зрілості.

В сучасній етнологічній літературі існує дві основні концепції нації: “західна” (етатична) модель і “східна” (етнічна). Етатична модель декларує пріоритет громадянських прав для всього поліетнічного населення в межах кожної держави. Етнічна модель проголошує етнічні прерогативи на певній державній території для певної етнічної спільноти.

Поняття “державна” і “нація” впродовж всього життя була в центрі уваги відомого українського вченого, громадського і політичного діяча, політолога і соціолога Никифора Яковича Григорієва (псевдонім – Наш Г). Никифор Якович народився 9 лютого 1883 року в місті Буртах Чернігівського повіту. Н.Я. Григорієв – цікава і неординарна особистість. Він був активним учасником української революції і визвольних змагань 1917 – 1920 рр., міністром освіти уряду Української Народної Республіки, членом Центрального Комітету Української партії соціалістів-революціонерів. Після поразки української революції Н.Григорієв залишив Україну. Разом з М.Ю.Шаповалом в еміграції, в Чехословаччині створили Український громадський комітет, Інститут громадознавства (соціології) та інші установи. Працював професором соціології, був директором музею-архіву. Підсумком його діяльності стала праця “Націографія”. В своєму щоденнику 18 березня 1934 року Н.Григорієв записав: “Прочитав сьогодні Дорошенкову історіографію і задріть бере: чоловік слід лишає, а після нас? ... Хоч би закінчив “націографію” та “теорію держави”. Почував би, що не даром просидів на еміграції”⁵. Досягти своєї мети Никифору Яковичу вдалося, однак його роботи не стали здобутком для української науки по причині досить прозаїчній: вони ніколи не були опубліковані і знаходяться в особистому фонді Н.Я.Григорієва в Центральному державному архіві вищих органів влади і управління України і недоступні широкому загалу.

Робота “Націографія” написана на підставі вивчення широкого спектра документів, монографій сучасників і попередників. Н.Григорієв в процесі дослідження піддає аналізу відомі йому теорії і полемізує з багатьма вченими, відзначає позитивні і негативні, на його думку, моменти у концепціях нації П.Сорокіна, С.Рудницького, О.Бауера, Є.Ренана, К.Реннера, С.Манціні, В.Хвостова, В.Старосольського, В.Липинського та інших. Основна увага вченого сконцентрована на концепції В.Старосольського, якій Н.Григорієв в своїй роботі приділяє найбільшу увагу.

Як відомо, слово “нація” до XIX ст. на заході вживалось у значенні “нація-державна”, а в XIX ст. воно почало вживатися для позначення етнічних спільнот, тобто у значенні “нація-етнос”. Існує

цілий ряд теорій нації: психологічна, культурологічна, етнологічна та історико-економічна. Засновниками психологічної теорії нації вважаються французький філософ та історик XIX ст. Є.Ренан, який стверджував, що “нація – це душа, духовний принцип”, а також О.Бауер, в трактуванні якого нація – це спільність людей, “спільністю долі згуртованих у спільність характеру”. К.Реннер започаткував культурологічну теорію, визначаючи, що нація – “це союз осіб, які одинаково розмовляють”, культурний союз. Найбільш поширеною в той час була етнологічна теорія, яка головний акцент робить на етнічних ознаках: спільність походження, самосвідомості, тощо⁶.

На основі аналізу всіх відомих теорій Н.Григоріїв нацією називав “кумулятивне суспільне скупчення, яке твориться почасти без волі людей внаслідок причин біологічного і природньо географічного характеру (раси, кровної спорідненості, території), а почасти волі людей (як несвідомої, так і свідомої) в формі культурної діяльності (витворення мови, звичаїв, побуту, господарства, освіти, суспільних відносин і т.ін.)”⁷. Виходячи з цього визначення, Н.Григоріїв вступав в полеміку зі своїми колегами. П.Сорокін означав національне скупчення, як кумуляцію впливів території, культури й держави. Йому апелював Н.Григоріїв: “не можна признати цього означення за достатнє, бо в науці на рівні з переліченими чинниками творення нації вказуються ще й інші: раса, віра, матеріально-правовий стан і інші”⁸.

С.Рудницький означає нацією більшу чи меншу групу людства, що має певну суму своєрідних, собі тільки питомих прикмет, котрі в’яжуть усі індивідуми цієї групи в одну цілість. Такими прикметами виступають: 1) антропологічна расовість (своєрідна будова і вигляд тіла); 2) самостійна серед інших мова (з літературою, наукою і т.д.); 3) питомі історичні традиції і змагання (на політичному, суспільному і т.д. полях), 4) питома культура (як матеріальна, так і духовна) й поспільні культурні стремління, 5) питома соціальна національна територія, на котрій була, або є, або може бути питома національна держава.

Протилежну концепцію висловлював Ренан, констатуючи, що “людина не є рабом ані своєї раси, ані мови, ані своєї релігії, ані течії річок, ні напрямку гірських хребтів. Велика громада (агрегація) людей, здорова духом та гаряча серцем, становить моральну свідомість, яка називається нацією”⁹.

Інший дослідник С.Маціні, відзначає чинники, які беруть участь у творенні нації: географічні (край), етнографічні (раса), національні (мова), релігійні (віра), традиційні (звичай, побут, історичні спомини), правові (суспільні закони й установи) і наголошував, що “не над усіма цими чинниками стоїть моральний чинник, якого тереном є національна свідомість, себто почування приналежності до себе, без якого усі другі чинники мусять стати хиткими та непевними”¹⁰.

В.Хвостов наголошував, що “національність виявляється просто в певних особливостях мислення, відчуття й хотіння, які відбуваються на поведінці народних мас і впливають на хід історичних подій. Національні особливості об’єктивно можуть виявлятися і в політичних установах, і в мові, і в характері, і в релігійному житті, але важко сказати загальною формулою, в якій саме області соціального життя вони найдуть найвиразніший вияв у того чи іншого народу”¹¹.

Н.Григоріїв використав погляд В.Старосольського при оцінці зазначених теорій і концепцій. Так, В.Старосольський відзначав недоліки, зроблені С.Рудницьким (існування нації незалежно від антропологічних процесів; зміна стану посідання, відсутність одноманітної “національної культури” на всьому терені існування нації, спільна мова кількох націй, різні території однієї нації, різні нації на одній території і т.д.). На основі аналізу В.Старосольський зробив власне визначення нації: “Нація – це спільнота, цебто: суспільство, араціональна, стихійна воля. В протиставленню до спільнот, які основуються на фізичних підставах кровного зв’язку, як родина, рід, племена – вона ґрунтується на інстинктах “другого ступеня”, типом яких є ідея. Об’єктивні прикмети нації це тільки чинники, які в даних історичних умовах помогли національній спільності витворитися, а заразом це форми та символи, в яких вона проявляє себе”¹².

Головними недоліками визначення нації у В.Старосольського Н.Григоріїв називав ті, які Старосольський взяв від Ренана і інших волюнтаристичних теоретиків нації: 1) недооцінювання об’єктивних чинників творення нації (“правового зв’язку”, території, культури); 2) переоцінка волі; 3) сплутуванні нації з державою та хиби його власні як, наприклад, пов’язання “народин нації з народинами сучасної демократії”.

Н.Григоріїв не заперечував, що в зміцненні національної свідомості воля відіграє дійсно значну роль, “але не єдино рішачою”¹³. Він відзначає, що існує ряд суспільних скупчень, до яких люди “пристають”: 1) цілком незалежно від їх волі (раса, вік); 2) в малій залежності від їх волі (професія, маєтково-правовий стан). Виходячи з цього Н.Григоріїв зазначав, що В.Старосольський помиляється, коли стверджує, що “існування гурту, суспільства є вислідом волі його членів” помилково зводить весь витвір нації до волі людей, не додаючи об’єктивних обставин її витворення, не додаючи

того, що діти певних батьків, вирости цілком окремо від них і не знаючи їх, дуже часто залишаються все-таки подібними до них не тільки органічно (зріст, постава, риси обличчя, рухи, вдача взагалі), а й психологічно, бо психіка людська в значній мірі залежить від організму їх. В зв'язку з цим вчений приходиться до висновку, що хоч діти не знають своїх батьків, а батьки дітей, між ними фактично все-таки існує спільність, яка їх, так чи інакше зв'язує в одну групу подібних людей.

Крім того, – підкреслював Никифор Якович, – існує спорідненість не тільки по крові, а й по побуту. Селянин легко впізнає свого односельчанина на великому ярмарку в чужому містечку, навіть не будучи з ним знайомим (по манері розмовляти, по одежі, по ході). Ця подібність теж пов'язує людей.

Ще однією спільною рисою виступає – мова. Недооцінювати цих об'єктивних, від людської волі незалежних чинників творення нації не можна. “Особливо в наш час, коли етнографічна різниця між людством занадто виразно написана. Йдучи по вулиці, навіть в Празі, серед маси народу, вдягнених на один європейський кшталт, ми відрізняємо не відомих нам до того українців не тільки від чехів та росіян, відрізняємо часто по ледве помітних антропологічних і культурних особливостях, які властиві нашій нації”. І далі Н.Григоріїв наголошував: “Коли б нас заставили перелічити ті, особливості, ми б цього не зробили, а однак по самому зверхньому вигляду відрізняємо українця від іншонаціональних людей. Це показує, що певна подібність між членами однієї нації існувала й існує незалежно від людської волі й свій вплив на об'єднання нації робила й робить”¹⁴.

На основі даного аналізу Н.Григоріїв приходиться до висновку про те, що неможливо відкидати значення волі, пояснюючи це тим, що “в певних випадках воля стає рішучою, але кажемо, що взагалі на витворення нації впливає не тільки воля, а й інші чинники, особливо: біологічні і культурні”.

Територія і природні умови, безперечно, найбільше впливають на створення окремих національних людських типів. Людське скупчення виростає в певній місцевості у однієї родини чи роду під впливом крайової органічної спорідненості та однакового впливу природного оточення витворює певний біологічний тип людини. З другого боку, ті самі умови формують в певному напрямі й психіку тих людей. Через те витворюються більш-менш однакостайний не тільки біологічно, а й культурно тип людства, який і зветься нацією.

Безумовно, що розвиток культури, який залежить від географічно-природних, а також інших умов (часу, суспільного життя, розвитку мови і т. д.) теж впливає на створення спільного людського типу.

Сучасні Н.Григорієву українські вчені визначають націю як етносоціальну (і не завжди кровнородинну) спільність зі сформованою, усталеною самосвідомістю своєї ідентичності (спільність історичної долі, психології й характеру, прихильність до національних, матеріальних та духовних цінностей, національної символіки, національно-екологічні почуття, тощо), а також (головним чином на етапі формування) територіально-мовною та економічною єдністю, яка в подальшому під впливом інтеграційних та міграційних процесів виявляє себе неоднозначно, не рідко втрачаючи своє визначальне значення, хоча аж ні як не зникає.

Розглянувши трактування нації різними вченими, а також теорії нації, повернемося до визначення цього поняття Н.Григорієвим. “Націю, – він визначав, – як явище біологічне (спільне родове походження і спільна територія), економічне (господарський зв'язок) і культурне (спільна мова і культура). Для свого існування вона потребує міцного біологічного зв'язку та задоволення всіх господарських (житла, їжі, одежі) і духовних (розвитку розуму, почуття, мови, науки, письменства) потреб власними засобами на власний смак відповідно до своїх індивідуальних здібностей і потреб”¹⁵.

В своїй роботі “Соціалізм, націоналізм та інтернаціоналізм” він торкається досить цікавих аспектів пов'язаних з культурою нації. Він стверджує, що громадяни великих держав, запозичуючи з власної волі культурні здобутки інших народів і приєднуючи їх до своєї культури, щиро вірили, що їхня збагачена культура найкраще може задовольнити все людство і вважали, що окремі народи, в своїх власних інтересах повинні переймати їхню збагачену культуру собі. Що ж стосується власної культури завойованих народів, то від неї потрібно відректись в ім'я чужої великої. Зрозуміло, велика культура завойовників не мала в собі всіх тих національних особливостей і цінностей, притаманних малій культурі того чи іншого завойованого народу. Прагнення підкорених народів зберегти свою культуру, завойовники вважали наслідком відсталості, нерозумінням користі, які дає велика культура або сліпим шовінізмом, ненавистю до чужої культури¹⁶.

“Кожна нація, як і окрема особа, може зберегти свою суверенність, тільки маючи власну територію, господарство, культуру”¹⁷, – зазначав теоретик. “Територія і господарство, – продовжує далі Н.Григоріїв, – основа суверенності нації. Нація, що не має своєї території та свого господарства, завше залежатиме від тих, на чийй території вона перебуває й чийм господарством користується. Без своєї території і свого господарства нація може існувати тільки як наймит, що живе і працює на пана при його господарстві, маючи свою тільки душу та свої мрії про волю. Без своєї ж культури

нація зовсім існувати не може, як людина не може існувати без своєї душі”¹⁸, – підсумовував свою думку автор.

Для охорони своєї території та господарства, – Григоріїв підкреслював, – що нація повинна бути політично свідома. “Стремління біологічної групи обернутись в політичну є вищим законом її існування. Перетворення біологічної групи в політичну робить тільки розвиток її культури”. “Нація, яка не має власної культури, – веде далі Н.Григоріїв, – засуджена на занепад, підлеглість іншим, винищення”¹⁹. Передумовою культурного розвитку нації є її державна самостійність. Боротьба за культуру в кінцевому висліді – боротьба за державу, за політичну самостійність.

Культура нації залежить від її господарського стану. Що кращий господарський стан, то вища культура”²⁰. Заслуговує на увагу трактування Никифора Яковича “національно-державної політики”. В першу чергу, на його думку, вона “повинна захищати інтереси нації і держави”²¹. Нація і держава можуть існувати тільки розвиваючись, тобто збільшуючи кількість своїх членів та їхні життєві здібності, або, у крайнім разі, не допускаючи їх до зменшення та занепаду, бо всяке ослаблення сил, потрібних для життя нації, використовують її вороги для повного її знищення. З цих причин нація і держава: 1) постійно захищають свою територію від зменшення, тобто не допускають до захоплення або мирного заселення; 2) стараються збільшувати територію свого оселення, тобто, або захоплюють нові території, або мирно заселяють їх своїми членами (колонізація); 3) розвивають своє господарство до такого ступеня, щоб воно задовольнило всі потреби нації чи держави, тобто, роблять його самозабезпеченим або хоч зв’язують його з іншими господарствами так, щоб воно могло найкориснішим для себе способом здобути від інших держав та націй усе йому потрібне в обмін на речі йому зовсім не потрібні або мало потрібні; 4) розвивають власну культуру так, щоб вона дала їм можливість самостійно і самобутньо використовувати всі знання світу, культурні здобутки й багатства природи для захисту і ущасливлення свого буття”²².

Таким чином, ми можемо констатувати, що нація це витвір частково природній (біологічний), частково людський (культурний). В біологічній частині людина свого витвору міняти не може, однак в культурній змінює. Н.Григоріїв стверджує, що залишаючися по крові українцем, людина по культурі стає московцем, поляком і т.д. Отже, окремі властивості нації, поскільки вони витворилися культурою, залежать від волі людини, якщо ж вони є наслідком біологічних чинників, то від волі не залежать.

Значну увагу приділяє науковець і такому фактору, як любов національна. Любов, на його думку має виявлятися не до території, а до людей та їх вдачі. Любов ця має проявлятися не до всього населення території, а лише до спорідненого біологічно і культурно. Н.Григоріїв зазначає: “Кожна людина любить себе, своє “я”, навіть тоді, коли воно розпорошується в поколіннях на “ми”; любить свій образ на дітях, на других, де б ті люди не перебували. Через те людина любить своїх родичів і тих людей, що належать до одного коріння з нею, любить тих, що подібні до неї звичаями, мовою і т.д., тобто любить свою націю”²³. І тому цілком закономірно стверджувати, що “українець любить українця за спільність походження, за мову, за однакові звичаї і спільну культуру, спільну історичну долю не залежно від того, де хто з них і коли живе. Один українець має батьківщину в Карпатах, другий в Катеринославських степах, третій в Канаді, четвертий на Зеленому Кліні; один живе у Х в., другий у ХХ, а всі люблять один одного, не тільки сучасників, а й предків й нащадків, де б вони не були, в якій би батьківщині не перебували”²⁴. Однак вчений зауважував, що “любов до нації інша, ніж до батьківщини й держави”²⁵ і наголошує, що нація і держава речі не тотожні. Він переконаний, що розвиток нації залежить від її власних сил, а не сил держави. Держава може допомагати або перешкоджати в розвитку нації. Нація може об’єднуватися в одну державу, або входити до складу держави разом з іншими націями. В світі існує дуже мало держав, які мають в своєму складі лише одну націю.

Таким чином ми підходимо до розгляду такого важливого питання, як питання коли виникла нація. Загально прийнятим поглядом є, що нація виникає в ХІХ столітті. Н.Григоріїв заперечував таку позицію і не погоджувався з тим, що народження нації тісно пов’язане з народження політичної новочинної демократії. На його думку нація не тільки як біологічне явище (розширений рід), але й як культурне (культурний тип) існувала з давніх давен і відіграла певну роль в людському житті.

Нація не існувала як усвідомлене явище (Н.Григоріїв стверджував, що і час коли він писав свою “Націографію” не існувало чіткого загально визнаного визначення нації). Нація існувала як біологічно-культурний факт, як розрослий рід, як скупчення споріднених елементів, “що будучи позбавлені права володіння землею, завжди захищали інтереси своїх членів різними способами, переважно розвитком культури”. Багато людей цього факту не помічало (часто не хотіло помічати), однак він від цього не переставав існувати. Існував завжди, навіть в часи найбільшого розквіту великих держав. Біблійні оповідання уже свідчать про те, що євреї розрізняли своїх сусідів не тільки за релігією, за державами, а й вирізняли окремі національні (біологічно-культурні) типи.

Свій погляд Н.Григорієв підтверджував і прикладами з історії античності. Зокрема, наголошуючи, що “державне розпорошення стародавніх греків зовсім не доводить відсутність в той час грецької нації, а лише те, що географічно-природні умови грецької території ділили її на кілька окремих природно-господарських одиниць (батьківщин), які жили своїм окремим державним життям”²⁶.

Історія Єгипту, Асирії, Вавілону, Риму, – вважав Н.Григорієв, – теж дає багато прикладів національної (а не державної свідомості як цих народів, так і особливо тих, що боролися з ними за свою волю. Виходячи з цього Н.Григорієв констатував, що “нації явище не лише останніх віків. Воно існує здавна. Лише державне скупчення намагалося стерти їх, щоб закріпити зв’язок між своїми членами. Деяким з держав щастило навіть потроху стирати національну свідомість і на її місце ставити державу. Так було й з Римом. Однак, остаточно й Рим не знищив національних одиниць – римлян, греків, євреїв, єгиптян і багатьох інших народів, що входили в склад держави”²⁷.

Знаходить Н.Григорієв підтвердження існування націй і в період феодалізму. Він зазначав, що “ті нації, які перебралися з Європи в Азію, були ще молоді, не сформовані остаточно в певний культурний тип, а до того ж ще й розкидані на великих просторах; можливо вони слабше відчували свою національну єдність, ніж то стало помітно пізніше”²⁸. В зв’язку з цим дослідник пояснював, що “нації не були особливо впливовими чинниками в житті. Однак, вже тоді французи відрізняли себе не тільки від англічан, а й німців, а баски від іспанців і французів”²⁹.

І далі вчений зазначав: “нації існували, хоч і ухилялися від політичного життя, існували як протилежності держави. І особливо розвивалися там, де держави склалися з чужородного або різнородного елемента, і врешті доводили державу до розвалу”³⁰.

“Зміцнення впливу нації на людську поведінку, починаючи з ХІХ в. не можна назвати ні народженням нації, як суспільного явища взагалі, ні відродженням. Як суспільне явище нації існують здавна. Лише інші суспільні скупчення – віра, держава підпорядкували їх собі. Рим особливо притоптав силу національних скупчень. Життя нових народів, що прийшли в Європу через необхідність постійної боротьби, також особливо відбивалося в державах. Однак в кожній нації помимо війн, точилося окреме внутрішнє життя, що керувалося не державою, а родовою традицією, витворювалося побутом і сформулювалося в певний культурний тип. Характерно, що хоча й новозайшли в Європу народи широко черпали культуру від греків і римлян, однак не вирости однією, або двома націями. Окрім того, що вони брали від греків і римлян, в них вже існували певні свої культурні скарби і традиції, що ділили їх на окремі нації, існувало те, що відрізняло вже слов’ян від германців, хоча вони жили на одній території”³¹.

Сьогодні національну ідентифікацію не потрібно більше обов’язково пов’язувати з національними державами. Можна припустити, що європейські національні держави розмикаються з двох сторін: зверху – Європейським співтовариством, знизу – регіональними традиціями, мовами, діалектами, культурами ... це визначення вказує на політично вирішальний момент: “До даної нації відноситься той, хто заявляє про свою приналежність до неї, при чому до тих пір, поки він заявляє про це”³².

Очевидно, що процес політичного чи культурного об’єднання Європи розпочнеться не з культури і не з політики. Говорити про Європу, про європейську націю можна, розглядаючи одночасно економічні, політичні, соціальні і культурні аспекти.

Відомо, що існує кілька видів класичних процесів створення національних утворень. В одних випадках цей процес відбувається на основі економіки і права, як наприклад, утворення США.

В інших випадках концепція нації означає культурну єдність. Зараз це найбільш значима концепція, яка має німецьке коріння. Вона проголошує, що нація – це перш за все культура, мова і національна свідомість.

Третій шлях утворення нації – зверху, з допомогою держави через війну, завоювання і силами внутрішньої інтеграції призводило до виникнення міцної національної свідомості, як це мало місце у випадку з Польщею і Угорщиною³³.

Для розуміння і визначення української національної ідеї варто використати тричленну модель формування модерних націй на етнічній основі, запропоновану професором Празького університету М.Грохом. Фазами цієї моделі є академічна, культурна і політична. На академічній фазі нація стає предметом уваги дослідників, які збирають і публікують народні пісні, прислів’я, легенди, досліджують звичаї і вірування, складають словники, вивчають історію. цілком закономірно, що здійснюється це мовою панівного в даній країні етносу. В другій фазі мова стає загальноживаною в науці, літературі, політиці, громадському житті, побуті і взагалі в місті. На третій фазі відбувається усвідомлення потреб політичного самоврядування та суверенності, висунення вимог власної держави та реалізація даної мети. Автори підручника “Соціологія” під редакцією доктора соціологічних наук, професора В.М.Пічі, що “своєрідність ситуації в Україні полягає в тому, що досягнення

мети національного відродження – проголошення української самостійної незалежної держави – не означає остаточного вирішення завдань всіх трьох попередніх фаз відродження нації. В Україні не можна вважати повністю завершеною академічну фазу, бо нагромадження знань українського народу про себе як про самість лише триває. Йдеться не тільки про повернення та очищення від фальсифікації наукових здобутків старої української історіографічної, історіософічної, етнографічної, соціологічної та інших наук. Слід нарощувати науковий потенціал сучасних соціогуманітарних дисциплін з метою одержання достовірної наукової інформації про націо- і державотворчі процеси в Україні. Нині стоять і проблеми вирішення багатьох завдань культурної фази – відродження культурних традицій, історичної свідомості, повернення в повному обсязі комунікативних функцій української мови в усіх регіонах України, створення та досягнення структурної повноти української культури. Нарешті не знімаються з порядку денного завдання наповнення реальним змістом політичного самоврядування і суверенності, розбудова політико-правових форм національної свідомості як окремих осіб спільності, так і українського народу в цілому”³⁴.

¹Тиводар М. Етнологія. Навч. посібник для студентів історичного факультету. – Ужгород, 1998. – С.65.

²Цит. по: Мала енциклопедія етнодержавознавства. К., 1997. – С. 122.

³Там само.

⁴Там само.

⁵Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (далі – ЦДАВО України). – Ф.3562. – Оп.1. – Спр.10. – Арк. 111.

⁶Цит. за: Мала енциклопедія етнодержавознавства. – С. 122.

⁷ЦДАВО України – Ф.3562. – Оп.1. – Спр. 10. – Арк. 166.

⁸Там само. – Арк. 159.

⁹Там само.

¹⁰Там само. – Арк. 160.

¹¹Хвостов В.М. Социология. Введение. Исторический очерк учений об обществе. – М.,1917. – С.37.

¹²ЦДАВО України. – Ф.3562. – Оп.1. – Спр.10. – Арк.160.

¹³Там само. – Арк. 161.

¹⁴Там само. – Арк. 163.

¹⁵Григорієв – Наш Г. Підстави української національно-державної політики. – Прага-Берлін, 1923. – С. 3.

¹⁶Наш Гр. Соціалізм, націоналізм та інтернаціоналізм. – Прага-Львів-Лейпціг, 1923. – С. 4.

¹⁷Григорієв – Наш Г. Підстави української національно-державної політики. – С. 3.

¹⁸Там само. – С. 4.

¹⁹Там само.

²⁰Там само. – С. 5.

²¹Там само. – С. 7.

²²Там само.

²³ЦДАВО України. – Ф. 3662. – Оп.1. – Спр.10. – Арк. 167.

²⁴Там само.

²⁵Там само.

²⁶Там само.

²⁷Там само.

²⁸Там само. – Арк. 169.

²⁹Там само.

³⁰Там само. – Арк. 172.

³¹Там само. – Арк. 173.

³²Эплер Э. Нация не есть нечто нерушимое // Форвертс. – Бонн, 1989. – № 8. – С.15.

³³Див.: Турэн А. Создать Европу на общем социальном основании: мобилизовать наши ресурсы, чтобы открыть Восток для свободы // Документы. – 1989. – № 1. – С.53.

³⁴Соціологія. Матеріали до лекційного курсу. За ред. В.М.Пічі. – К., 1996. – С.150 – 151.

Bevz Tetiana. To the question about formation of nations (according to creative heritage of N.Grygoriyv).

The article deals with the conception of nations of the Ukrainian scientist, civil, political leader – N.Grygoriyv. His principal work “Nationography” analyses this problem.

N.Grygoriyv investigated, analyzed and argued in his work with the prominent scientists-socialists on this problem, determined positive and negative moments in their conceptions from his point of view.

Author’s attention is concentrated on N.Grygoriyv’s determination of “nation” and his accent on cultural point and the existence of the nation from the ancient times.